

УДК 37(476)
ББК 74(4Бел)
0232

Печатается по решению редакционно-издательского совета БГПУ

Редколлегия:

доктор педагогических наук, профессор А. В. Торхова (отв. ред.);
кандидат исторических наук, доцент П. А. Матюш;
кандидат исторических наук, доцент И. И. Ковяко;
кандидат психологических наук, доцент Н. Л. Пузыревич

Рецензенты:

доктор исторических наук, профессор А. П. Житко;
доктор филологических наук, профессор В. Д. Стариченок;
кандидат философских наук, доцент И. Ю. Никитина;
кандидат педагогических наук, доцент Е. Н. Сороко;
кандидат химических наук, доцент Т. А. Бонина

0232 **Образование и наука в Беларуси: актуальные проблемы и перспективы развития в XXI в. : сб. науч. ст. / Белорус. гос. пед. ун-т им. М. Танка ; редкол. А. В. Торхова (отв. ред.) [и др.] . – Минск : БГПУ, 2017. – 260 с. ISBN 978-985-541-330-2.**

В сборнике опубликованы материалы докладов IX Международной научно-практической конференции молодых ученых БГПУ «Образование и наука в Беларуси: актуальные проблемы и перспективы развития в XXI веке», состоявшейся 26 октября 2016 г. Анализируются основные проблемы, пути решения и перспективные направления развития науки и образования по различным отраслям знания: филологии, истории, обществознанию, психологии, специальному образованию, педагогике и естествознанию.

Адресуется студентам, магистрантам, аспирантам, преподавателям и всем, кто интересуется тенденциями развития современной науки и образования.

УДК 37(476)
ББК 74(4Бел)

ISBN 978-985-541-330-2

© БГПУ, 2017

Министерство образования Республики Беларусь

Учреждение образования
«Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка»

**ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
В БЕЛАРУСИ: АКТУАЛЬНЫЕ
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ В XXI в.**

Сборник научных статей

Минск 2017

**АСАБЛІВАСЦІ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ АДНОСІН НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ Ў ДЗЕЙНАСЦІ
РАСІЙСКОЙ ДЗЯРЖАЎНАЙ ДУМЫ (1906-1917 гг.): НАЙНОЎШАЯ ГІСТАРЫЯГРАФІЯ**

**FEATURES OF NATIONAL RELATIONS IN THE TERRITORY OF BELARUS IN THE ACTIVITY OF
THE RUSSIAN STATE DUMA (1906–1917): THE NEWEST
HISTORIOGRAPHY**

Трубчык П.А.

Trubchuk P.A.

БДПУ (Мінск)

У артыкуле адзначаецца, што пытанні нацыянальных адносін на беларускіх землях у перыяд дзейнасці Дзяржаўнай думы Расійскай імперыі застаюцца аднымі з актуальных у сучаснай гістарыяграфіі. Праблема беларуска-літоўскіх губерняў была аб’ектам пастаянных спрэчак у першым расійскім парламенце. Яны ўваходзяць складовай часткай у палітычную гісторыю краю, дазваляюць зразумець, у якіх умовах фарміравалася беларуская культура, мова, дзейнічаў нацыянальны рух.

Гістарыяграфічны аналіз адзначанай тэмы дае магчымасць вызначыць асноўныя накірункі і глыбіню яе даследавання на сучасным этапе, новыя падыходы ў асвятленні працэсаў нацыянальна-дзяржаўнага развіцця на беларускіх землях у перыяд дзейнасці Дзяржаўнай думы Расійскай імперыі.

The article notes that the issues of national relations in the Belarusian lands in the period of activity of the State

Duma of the Russian Empire remain one of the most topical in modern historiography. The problem of the Belarusian-Lithuanian provinces was a subject of constant debate in the first Russian parliament. They form a part of the political history of the region, allow us to understand the conditions in which formed the Belarusian culture, language, national movement.

Historiographical analysis of the theme allows to determine the main directions and the depth of its research at the present time, new approaches in lighting process of national development in the Belarusian lands in the period of activity of the State Duma of the Russian Empire.

Ключавыя словы: Дзяржаўная дума; гістарыяграфія; нацыянальныя адносіны; беларуска-літоўскія губерні.

Keywords: State Duma; historiography; national relations; Belarusian-Lithuanian provinces.

Пытанні дэцэнтралізацыі, ідэі самакіравання і аўтаноміі беларуска-літоўскага краю былі стрыжнем нацыянальнага пытання галоўных палітычных сіл урадавага, ліберальнага, пранародніцкага і сацыял-дэмакратычнага кірункаў на беларускіх землях у міжрэвалюцыйны перыяд. Яны былі агучаны ў сценах Дзяржаўнай думы з самага пачатку яе існавання. Акрамя таго, аналіз выступленняў дэпутатаў усіх чатырох скліканняў Думы сведчыў аб тым, што заходнія губерні з'яўляліся арэнай, на якой зышліся расійскія і польскія інтарэсы. Яскрава гэта супрацьстаянне адлюстроўвалася ў перыядычным друку, як мясцовым, так і ў агульнарасійскім і польскім.

Гістарыяграфічны аналіз адзначанай тэмы дапаможа вызначыць асноўныя накірункі і глыбіню яе даследавання, новыя падыходы ў асвятленні працэсаў нацыянальна-дзяржаўнага развіцця на беларускіх землях у перыяд дзейнасці Дзяржаўнай думы Расійскай імперыі.

Да комплекснага вывучэння пытанняў утварэння і дзейнасці думскіх фракцый Думы першых двух скліканняў звярнуўся В.А. Казбаненка. Пры характарыстыцы этнаканфесіянальнага складу I Думы ён асобна вылучыў Парламенцкую групу Саюза аўтанамістаў як “значнае дэпутацкае фарміраванне” (колькасцю ад 120 да 150 чалавек), якое не было адной цэлай палітычнай партыяй, і падкрэсліў, што ўжо ў II Думе “ўтварылася некалькі дэпутацкіх фарміраванняў па нацыянальна-тэрытарыяльнай прыкмеце” [1, с. 68, 70, 108].

Даследчыкі І.К. Кір’янаў і М.Н. Лук’янаў, якія разглядалі сацыяльна-культурныя рысы дэпутатаў Думы другога, трэцяга і чацвёртага скліканняў, падкрэслівалі, што сярод дэпутатаў Думы “абсалютна пераважалі прадстаўнікі прывілеяваных нацыянальных і канфесіянальных груп: рускія, маларосы, беларусы (74,1 % – у другой, 84,7 % – у трэцяй), праваслаўныя (адпаведна 77 % і 85,6 %), у чацвёртай Думе рускіх, маларосаў і беларусаў было 86,4 %, а праваслаўных 87,8 %”. Пры абагульненні статыстычнага матэрыялу аўтары звяртаюць увагу на тое, што “найбольшай устойлівасцю адрозніваюцца нацыянальна-рэгіянальна-канфесіянальныя групы (беларуска-літоўска-польская, польскае кола, мусульманская)” [2].

Д.А. Дзёмін цэнтральным аб’ектам свайго даследавання зрабіў гісторыю стварэння і функцыянавання Дзяржаўнай думы ў Расіі. Ён звярнуў увагу на этнічны і рэгіянальны аспекты няроўнасці выбараў і падлічыў, што па законе ад 6 жніўня 1905 г. і ўказе ад 11 снежня гэтага ж года было створана 33 тэрытарыяльна-аслоўныя, канфесіянальныя і этнічныя выбарчыя акругі, канстатаваў падзел з’ездаў выбаршчыкаў па нацыянальнай прыкмеце падчас выбараў у III Думу, а таксама супаставіў звесткі аб партыйнай прыналежнасці дэпутатаў Думы розных скліканняў [3].

У калектыўнай манаграфіі “Становление российского парламентаризма начала XX века” не толькі прыведзена

характарыстыка крыніц і метадаў вывучэння выбараў і работы I Думы, але і выдзелены асноўныя прынцыпы і асаблівасці выбараў у заходніх губернях, паказаны склад Думы першага склікання і палітычныя прыярытэты яе дэпутатаў, акцэнтавана ўвага на прычынах рознагалосся ў падліках агульнай колькасці членаў I Думы і яе партыйных фракцый, у тым ліку нярускіх дэпутатаў [4].

Увагу даследчыкаў прыцягвае практыка думскай законатворчасці па нацыянальным пытанні. В.Ю. Зорын, С.В. Куляшоў і Д.А. Аманжолава ў манаграфіі “Национальный вопрос в Государственных думах России: опыт законотворчества” паставілі задачу “разгледзець увесь працэс дзейнасці заканадаўчых органаў улады ў галіне рэгулявання міжнацыянальных адносін, ...абагульніць стогадовы вопыт работы заканадаўчых структур у Расійскай імперыі, СССР і Расійскай Федэрацыі”. У такім аспекце аўтары даследавалі і законатворчасць па нацыянальным пытанні ў Дзяржаўнай думе Расійскай імперыі 1906–1917 гг., чаму прысвяцілі адзін з раздзелаў кнігі. Важна, што ў ёй прааналізаваны не толькі асноўныя законапраекты па нацыянальным і рэлігійным пытаннях, але і дадзена характарыстыка шматлікім думскім запатрабаванням, якія звычайна адлюстроўвалі шматузроўневыя і рознамаштабныя этнаканфесіянальныя канфлікты ў Расійскай імперыі. Аўтары прыйшлі да высновы, што прадстаўніцтва канфесіянальных, нацыянальных і іншых патрэб расійскага грамадства, нават абмежаванае, у заканадаўчым органе было сведчаннем зруху ў бок дэмакратыі, аднак практычная неэфектыўнасць нацыянальнай палітыкі царызму ў пачатку XX ст. пацвярджала непазбежнасць распаду манархічнай сістэмы і была адным з фактараў далейшай радыкалізацыі настрояў насельніцтва і дэзынтэграцыі грамадства [5, с. 6, 200].

У рабоце Р.А. Цывунчука прадметам даследавання выступаюць этнаканфесійныя і рэгіянальныя асаблівасці выбарчых кампаній і палітычнай дзейнасці Дзяржаўных дум I–IV скліканняў [6].

Пазіцыі дэпутатаў ад нацыянальных рэгіёнаў Расійскай імперыі асвятляе А.С. Кіслякоў [7]. Аўтар акцэнтуюе ўвагу на сацыяльна-эканамічных перадумовах фарміравання нацыянальных рухаў на “ўскраінах” дзяржавы, даследуе дзейнасць нацыянальных палітычных партый Расійскай імперыі. У той жа час у рабоце фактычна не закранаецца беларускае пытанне.

У цэлым для сучаснай расійскай гістарыяграфіі нацыянальнага пытання характэрна імкненне да комплекснага вывучэння праблемы на аснове прыцягнення новых архіўных матэрыялаў. Факты, якія датычацца нацыянальнай палітыкі на беларускіх землях, сустракаюцца ў расійскіх даследаваннях фрагментарна, разгрупаваны па розных выданнях, што не дае аб іх цэласнага уяўлення.

У айчыннай гістарыяграфіі ўвагі заслугоўвае манаграфія М.М. Забаўскага “Расійская Дзяржаўная дума ў грамадска-палітычным жыцці Беларусі (1906–1917 гг.)” У 2008 г. выйшла яго ж манаграфія “Расійская Дзяржаўная дума ў лёсах Беларусі (1906–1917 гг.)”. Аўтар упершыню звярнуў увагу на дзейнасць дэпутатаў ад беларускіх губерняў у сферы нацыянальнай палітыкі, даў агульны аналіз друкаваных органаў палітычных партый і груп, якія дзейнічалі ў Беларусі. Гэта ў некаторай ступені дазваляе прасачыць узаемаадносіны і размеркаванне палітычных сіл па нацыянальнай праблеме, хаця нацыянальнае пытанне ў цэлым аб’ектам спецыяльнага даследавання не было [8; 9].

Думскую тактыку Усеагульнага яўрэйскага рабочага саюза ў Літве, Польшчы і Расіі (Бунд) у сферы нацыянальнай палітыкі ў Беларусі даследаваў І. Яцкевіч [10]. Ім жа прааналізаваны пазіцыі партыі па нацыянальным пытанні ў перыяд з 1908 па 1910 г. [11].

З замежных гісторыкаў дзейнасць дэпутатаў ад Беларусі ў першым Расійскім парламенце даследуе

Я. Запруднік [12; 13]. Ён падкрэсліў, што практычна ні адзін з дэпутатаў ад беларускіх губерняў не выступаў супраць аўтаноміі. Ідэя аўтаноміі Паўночна-Заходняга краю, на яго думку, была звязана яе прыхільнікамі з вырашэннем аграрнага пытання.

Пазіцыі дэпутатаў ад беларускіх губерняў ў сферы нацыянальнай палітыкі разглядаюцца ў дысертацыйным даследаванні П.А. Трубчыка [14].

Прааналізаваныя працы не абмяжоўваюць усю гістарыяграфію сучаснага перыяду па пытаннях нацыянальных адносін на беларускіх землях у перыяд дзейнасці Дзяржаўнай думы Расійскай імперыі. Гістарыяграфічны агляд паказвае, што заяўленая тэма трапляла ў поле зроку даследчыкаў у сувязі са зваротам да пытанняў сацыяльна-эканамічнага развіцця або гісторыі Дзяржаўнай думы (1906-1917 гг.) і, як правіла, не выступала аб'ектам спецыяльнага даследавання. Між тым, відавочна, што праблема беларуска-літоўскіх губерняў была аб'ектам пастаянных спрэчак у першым расійскім парламенце. Яны ўваходзяць складовай часткай у палітычную гісторыю краю, дазваляюць зразумець, у якіх умовах фарміравалася беларуская культура, мова, дзейнічаў нацыянальны рух.

Літаратура:

1. Козбаненко, В.А. Партийные фракции в I и II Государственных думах России. 1906 – 1907 / В.А. Козбаненко. – М. : РОССПЭН, 1996. – 238 с.
2. Кирьянов, И.К. Парламент самодержавной России: Государственная дума и ее депутаты. 1906 – 1917 / И.К. Кирьянов, М.Н. Лукьянов. – Пермь, 1995. – 348 с.
3. Демин, В.А. Государственная дума России (1906 – 1917) : механизм функционирования / В.А. Демин. – М. :

РОССПЭН, 1996. – 214 с.

4. Селувская, Н.В. Становление российского парламентаризма начала XX века / Н.В. Селувская, Л.И. Бородкин, Ю.Г. Григорьева. – М., 1996. – 230 с.

5. Зорин, В.Ю. Национальный вопрос в Государственных думах России : опыт законотворчества / В.Ю. Зорин, Д.А. Аманжолова, С.В. Кулешов. – М. : Информационно-издательское агентство “Русский мир”. – 1999. – 520 с.

6. Циунчук, Р.А. Государственная дума Российской империи : этноконфессиональное и региональное измерения : автореф. дис. ...докт. ист. наук : 23.00.01 / Р.А. Циунчук ; «Казанский гос. финансово-экон. ин-т». – Казань, 2004. – 47 с.

7. Кисляков, А.С. Национальный вопрос в деятельности национальных политических партий и организаций Российской империи (80-е гг. XIX в. – февраль 1917 г.) : автореф. дис. ...канд. ист. наук : 07.00.02 / А.С. Кисляков ; МГУ им. М.В. Ломоносова. – М., 2011. – 28 с.

8. Забаўскі, М.М. Расійская Дзяржаўная дума ў грамадска-палітычным жыцці Беларусі (1906–1917 гг.) / М.М. Забаўскі. – Мінск : БДПУ, 1999. – 212 с.

9. Забаўскі, М.М. Расійская Дзяржаўная дума ў лёсах Беларусі (1906–1917 гг.) / М.М. Забаўскі. – Мінск : БДПУ, 2008. – 267 с.

10. Яцкевіч, І. ППС на Беларусі / І. Яцкевіч // Беларуская мінуўшчына. – 1997. – № 4. – С. 18–22.

11. Яцкевич, И. Бунд и национальный вопрос в 1908 – 1910 гг. / И. Яцкевич // Евреи Беларуси : история и культура : сб. ст. / Белорусское объединение еврейских организаций и общин, Израильский культурно-информационный центр ; ред. совет : И. Герасимова (отв. ред.) [и др.]. – Минск : ПКП “АРТИ – ФЕКС”, 1998. –